

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือ *

Local History: The Mount of Northern Bangkok Noi Canal

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ (Suphaphorn Jindamaneerojana)**

บทคัดย่อ

ย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือ (แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร) เป็นย่านเก่าแก่แห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร มีพัฒนาการยาวนานกว่า 200 ปี เท่าที่ผ่านมาการศึกษาย่านนี้ยังไม่ลุ่มลึกเท่าที่ควร เนื่องจากข้อมูลเอกสารมีไม่มากนัก ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในความเป็นมา ผู้คน และชุมชนของย่านนี้ได้ดีขึ้น

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาพัฒนาการความเป็นมาของผู้คนชุมชนในย่านเก่าแห่งนี้ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แผนที่ ภาพถ่ายเก่าและใหม่ เน้นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยการสำรวจ สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ผู้รู้มาประมวลวิเคราะห์ให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านนี้

จากการศึกษาพบว่า ย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือเคยเป็นพื้นที่และชุมชนชาวสวนนับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 มีกลุ่มคนไทยและมุสลิมอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้และอยู่สืบทอดกันมาหลายชั่วคนจนทุกวันนี้ ถึงจะมีความต่างศาสนาแต่ทั้งคนไทยและมุสลิมย่านนี้อยู่กันอย่างเข้าใจ รักใคร่ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดมาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอันเกิดจากการพัฒนาเมืองหลัง พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ชุมชนไทยและมุสลิมในย่านนี้ต่างพยายามปรับตัวและรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตนไว้

ผลจากการศึกษาจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจผู้คนชุมชนย่านนี้ เกิดความภาคภูมิใจแก่คนในและคนนอก อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ เหมาะสม และยั่งยืนต่อไป

Abstract

The area around the mouth of northern Bangkok Noi Canal, Aroon Amarin Road, Bangkok Noi District, is one of the most ancient sites of Bangkok.

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเก่าในกรุงเทพมหานคร ดำเนินการโดยคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เสนอต่อ สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร (2554) เพื่อรวบรวมความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกรุงเทพมหานครที่มีคุณค่าที่กำลังอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการเสื่อมและสูญหายไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของย่านเก่าที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกันไปมิใช่เพียงกายภาพ แต่ต้องคำนึงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

** รองศาสตราจารย์ ประจำมหาวิทยาลัยประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

E-mail: supa_jinda@hotmail.com Assoc. Prof. at Faculty of Archaeology, Silpakorn University

Documents, maps, old and new photographs are gathered. The study is conducted through field surveys, observations and interviews with local learned men. Then the information will be analysed to create the understanding of local history of the area.

The study reveals that the area around the mouth of northern Bangkok Noi Canal was once a plantation area in Ayutthaya era. After the fall of Ayutthaya in 2310 B.E. (1767 A.D.), Thais and Muslims evacuated into the area and settled down ever since. Despite their difference in religions, Thais and Muslims have always lived together peacefully with mutual help and understanding. Through occurrence of economic and social changes after the city development in 2510 B.E. (1967 A.D.), the Thai and Muslim communities in this area have always tried to adapt and sustain their culture and knowledge.

This study, hopefully, will result in a better understanding of the community, creating communal pride among insiders and outsiders alike. Eventually, this will lead to the forthcoming participation in creative conservation and sustainable development of the area.

บทนำ

ย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือเป็นถิ่นฐานของคนไทยและมุสลิมแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานครมานานกว่า 200 ปี ต่างมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน เข้าใจกัน พึ่งพาอาศัยกันและอยู่ร่วมกันอย่างสุขสงบตลอดมาจนทุกวันนี้

ย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือ ในที่นี้หมายถึงพื้นที่ฝั่งเหนือของคลองบางกอกน้อย ซึ่งปัจจุบันอยู่ในแขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร มีอาณาบริเวณจากปากคลองขนานไปตามคลองบางกอกน้อย ทิศเหนือจรดสะพานพระปิ่นเกล้าและถนนพระปิ่นเกล้า ทิศใต้จรดคลองบางกอกน้อย ทิศตะวันออกจรดลำแม่น้ำเจ้าพระยา และทิศตะวันตกจรดถนนเจริญสินทวงศ์

ย่านนี้ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของชุมชนวัดดุสิดาราม ชุมชนมัสยิดอันซอริชชุณนะห์ (มัสยิดหลวงบางกอกน้อย) และชุมชนสันติชนสงเคราะห์ (การเรียก “ชุมชน” ในที่นี้มีได้คำหนึ่งหรือเน้นพื้นที่การปกครองของกรุงเทพมหานคร แต่เป็นการกำหนดพื้นที่ทางวัฒนธรรมแต่ละแห่งไว้เพื่อสะดวกในการศึกษาต่อไป)

ย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือเคยเป็นชุมชนชาวสวนมานับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายด้วยพื้นที่ติดแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองบางกอกน้อย อีกทั้งยังมีลำคลองแยกหลายคลอง ทำให้พื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะต่อการตั้งถิ่นฐานและทำการเกษตรกรรม ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในพ.ศ. 2310 มีการย้ายราชธานีลงมาอยู่กรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 – 2325) และกรุงเทพมหานคร (พ.ศ. 2325 – ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นบริเวณสองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ใจกลางพระนครอยู่บริเวณพระราชวังเดิม (ฝั่งตะวันตก) และพระราชวังหลวง (ฝั่งตะวันออก) ไม่ไกลย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยานัก นอกจากนี้ภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาได้มีการอพยพของผู้คนจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดเป็นกลุ่มคนไทยรวมตัวกันอยู่บริเวณปากคลองบางกอกน้อย มีวัดเสนาะประโคนหรือวัดดุสิดารามเป็นศูนย์รวมจิตใจ ถัดเข้าไปจะมีกลุ่มมุสลิมตั้งบ้านเรือนกลุ่มเล็กๆ บริเวณสุเหร่าหลวงบางกอกน้อย และถัดเข้าไปอีกเป็นชุมชนกลุ่ม

ใหญ่ขึ้นคือสันติชนสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังมีคนจีนกลุ่มเล็กๆ กระจายตัวแทรกอยู่ในย่านนี้ทำมาหากินค้าขาย และอยู่ร่วมกันมาช้านาน

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือที่ผ่านมามีเอกสารข้อมูลไม่มากนัก ทั้งๆ ที่ย่านนี้เป็นย่านเก่าแก่แห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานครที่มีผู้คนทั้งไทยและมุสลิมอยู่ร่วมกันมาช้านานมีเรื่องราวความเป็นมา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากกรุงเก่าให้ศึกษาเพื่อเรียนรู้และเข้าใจ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นมา ผู้คน และชุมชนของย่านนี้ให้มากขึ้น สร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาอันเป็นอัตลักษณ์ของย่านนี้ เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมหรือหาแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟู หรือพัฒนาอย่างเหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

ในการศึกษาพัฒนาการความเป็นมาของย่านเก่าแห่งนี้ได้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการศึกษาข้อมูลเอกสาร แผนที่ ภาพถ่ายเก่าและใหม่ เน้นการลงพื้นที่ด้วยการสำรวจ สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ ผู้รู้มาประมวลวิเคราะห์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของย่านนี้

จากการศึกษาพบว่า บริเวณปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือทั้งชุมชนไทยย่านวัดดุสิดาราม และชุมชนมุสลิมย่านมัสยิดอันซอริชชุนนะห์ กับชุมชนสันติชนสงเคราะห์ ต่างมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเชื่อที่แตกต่างกันแต่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลท่ามกลางการผันผวนวิกฤตสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484 – 2488) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจจากการพัฒนากรุงเทพมหานครหลัง พ.ศ. 2510 ทำให้ชุมชนเหล่านี้ต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์หลายอย่างของชุมชนที่ดำรงอยู่มาช้านานขณะนี้กำลังถูกทำลายและเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนไทยย่านวัดดุสิดาราม ชุมชนมัสยิดอันซอริชชุนนะห์และชุมชนสันติชนสงเคราะห์

ภาพแสดงตำแหน่งชุมชนในย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือ

ที่มา : ปรับปรุงจาก สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. (2547). สมุดภาพแห่งกรุงเทพมหานคร 220 ปี. กรุงเทพฯ : สำนัก. 55.

ชุมชนไทยย่านวัดดุสิตาราม

ย่านวัดดุสิตารามเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือ ทิศเหนือจรดถนนอรุณอมรินทร์ ทิศตะวันออกจรดถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า ทิศใต้จรดแม่น้ำเจ้าพระยา และทิศตะวันตกจรดคลองบางกอกน้อย ในย่านนี้มีคลองเล็กๆ ไหลผ่าน เช่น คลองขนมจีน คลองวัดดุสิต และคลองซอยเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ในอดีตเคยเป็นพื้นที่สวน ผู้คนส่วนใหญ่เป็นคนไทย มีวัดดุสิตารามวรวิหารเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมที่น่าสนใจ คือ ภูมิปัญญาด้านการละเล่นกระป๋องและกลองยาว อันเป็นเอกลักษณ์ของย่านเก่าแห่งนี้

แผนที่แสดงตำแหน่งชุมชนย่านวัดดุสิตารามปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือ พ.ศ. 2475

ที่มา: กรมแผนที่ทหาร. (2542). แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431-2474.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กองบัญชาการทหารสูงสุด.

ความเป็นมาของชุมชนย่านวัดดุสิตารามปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือเป็นชุมชนเก่าแก่มีผู้คนตั้งถิ่นฐานมานับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310) เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 ได้มีกลุ่มคนไทยอพยพลงมาตอนล่างสู่กรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ ส่วนหนึ่งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือ มีวัดเสาประโคนเป็นศูนย์รวมจิตใจ¹

ชุมชนย่านวัดดุสิตารามวรวิหาร ในอดีตใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก ทั้งแม่น้ำเจ้าพระยา คลองบางกอกน้อย และคลองภายในชุมชน ได้แก่ คลองขนมจีน และคลองวัดดุสิตารามวรวิหาร พื้นที่อุดมสมบูรณ์ส่วนใหญ่เป็นสวนและบ้านสวน เคยเป็นสวนทุเรียน เงาะ กระท้อน ส้มโอ ขนุน มะม่วง กล้วย อ้อย และสวนพืชผักชนิดอื่นๆ เช่น มันเทศ มันสำปะหลัง ทำเป็นสวนयरรอง ในท้องร่องจึงมีปลาหลายชนิด มีหอยขม ในคลองมีกุ้งและปลาตัวใหญ่ๆ ชาวบ้านย่านนี้จะซื้อหาแต่ข้าว พริก หอม และกระเทียมเป็นหลัก² ความอุดมสมบูรณ์ของย่านนี้จึงเหลือแต่เป็นความทรงจำเมื่อเกิดการพัฒนาในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา

¹ ประสิทธิ์วิริยคุณ, พระ. (2502). ประวัติวัดดุสิตารามวรวิหาร. พระนคร: กรมศิลปากร. 36 – 37.

² มณี ขวัญมงคล. (2553). ชาวบ้านวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม.

วัดดุสิตาราม หรือแต่เดิมเรียกว่า วัดเสาประโคน เดิมบริเวณนี้เคยมีวัดติดต่อกัน 3 วัด คือ วัดเสาประโคน วัดน้อยทองอยู่ และ

พระอุโบสถวัดดุสิตาราม

พระประธานวัดดุสิตาราม

วัดภูมิรินราชปักษี จากร่องรอยสถาปัตยกรรมของทั้ง 3 วัด น่าจะเป็นวัดที่สร้างมาแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย แสดงให้เห็นว่าบริเวณต้นปากคลองบางกอกน้อยที่ติดแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกนี้มีชุมชนมานานกว่า 250 ปีแล้วเป็นอย่างน้อย

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2468) โปรดเกล้าฯ ให้รวมวัดภูมิรินราชปักษี ซึ่งในขณะนั้นมีภิกษุจำพรรษาเพียงรูปเดียว เข้ากับวัดดุสิตารามวรวิหาร ต่อมาราว พ.ศ. 2488 วัดดุสิตารามวรวิหารและวัดน้อยทองอยู่ประสบภัยจากการทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา วัดน้อยทองอยู่เสียหายทั้งหมด ในขณะที่วัดดุสิตารามวรวิหารเสียหายเพียงบางส่วน จึงมีการรวมวัดน้อยทองอยู่เข้ากับวัดดุสิตารามวรวิหาร³

วัดเสาประโคนมีความสำคัญขึ้นในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา เนื่องจากพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีและเจ้านายหลายพระองค์ทรงอุปถัมภ์ ปรากฏหลักฐานในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325 – 2352) พระราชธิดา คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพได้สถาปนาพระอารามขึ้นใหม่ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. 2352 – 2367) สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ได้ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆ ขึ้นมา แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า วัดดุสิตารามวรวิหาร จนเมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา วัดดุสิตารามวรวิหารถูกระเบิดได้รับความเสียหายใน พ.ศ. 2488 จึงได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้นใหม่หลายส่วน⁴

วัดดุสิตารามวรวิหารนับได้ว่าเป็นวัดเก่าแก่ เป็นวัดขนาดใหญ่วัดหนึ่งของย่านปากคลองบางกอกน้อย และเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นศูนย์รวมในการประเพณีและกิจกรรมต่างๆ ให้ชุมชนได้พบปะสังสรรค์กันตลอดมาจนทุกวันนี้ ในสมัยก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา (ก่อน พ.ศ. 2484) ในวัดเคยมีลานกิจกรรมให้ชาวบ้านเล่นการละเล่น ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวชุมชนย่านวัดดุสิตารามวรวิหาร คือ กระบี่กระบอง กลองยาว ฝึลอบ ลิงลม

³ เรื่องเดียวกัน. 32.

⁴ เรื่องเดียวกัน. 36 – 37.

แม่ศรี และอื่นๆ โดยเฉพาะในเทศกาลสงกรานต์⁵ อันเป็นลักษณะของชุมชนไทยแต่เดิมมา ชาวบ้านจึงผูกพัน รักใคร่ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

อย่างไรก็ตาม ด้วยความเป็นชุมชนไทยเก่าแก่ที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา จึงมีการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการละเล่นของไทยหลายอย่างไว้จนทุกวันนี้ที่สำคัญคือกระบี่กระบองและกลองยาวจนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของย่านนี้

เครื่องกระบี่กระบอง
บ้านครูวิทยา

กระบี่กระบองและกลองยาวย่านวัดดุสิตาราม

ภูมิปัญญากระบี่กระบองและกลองยาวของย่านวัดดุสิตารามเชื่อว่าเป็นการสืบทอดมาจากผู้คนที่อพยพมาแต่กรุงศรีอยุธยาและมาเล่นกันเมื่อมาตั้งถิ่นฐานในย่านนี้และเล่นสืบทอดอย่างต่อเนื่องจนถึงราวสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 – 2453) จึงพบว่ามียุคหนึ่งผู้ก่อตั้งกลุ่มกระบี่กระบองกลองยาวย่านวัดดุสิตารามกลุ่มที่สำคัญกลุ่มหนึ่งขึ้นรวม 13 คน นำโดยคุณทวดยิ้มและคุณทวดชิตกับพรรคพวกอีก 11 คน ได้แก่ คุณปู่ห้อย (บิดาของนายประจวบ ทองคำสุก) คุณปู่จิ้ง คุณปู่ศรี คุณปู่ปลั่ง คุณปู่ใจ คุณปู่สมบุรณ์ คุณปู่คร คุณปู่จวง คุณปู่อู่ คุณปู่สังข์วาลณ์ และคุณปู่เชา ร่วมกันก่อตั้ง ฝึกซ้อมกระบี่กระบองพร้อมทั้งกลองยาวเริ่มเล่นและออกแสดง⁶

ผู้บุกเบิกรวมกลุ่มนี้มีทั้งหมด 13 คน ส่วนใหญ่เป็นชาววัดดุสิตาราม มีคนบ้านบุ 3 คน คือ คุณทวดชิต คุณปู่จิ้ง และคุณปู่ศรี ซึ่งมักจะข้ามคลองบางกอกน้อยจากบ้านบุมาฝั่งวัดดุสิตารามมาเล่นและฝึกซ้อมร่วมกันที่วัดดุสิตารามเสมอ ชาวบ้านมักเรียกขานกลุ่มกระบี่กระบองกลุ่มนี้ว่า “กระบี่กระบองวัดเสาปะโคน” หรือ “กระบี่กระบองวัดดุสิตาราม”⁷

การเล่นกระบี่กระบองในสมัยผู้นำคุณทวดยิ้มนี้มักเป็นการเล่นกันเพื่อสนุกสนานในยามว่างและเล่นกันในหมู่ผู้ที่มีใจรัก โดยจะมีการสอนและฝึกซ้อมกันตามลานหน้าโบสถ์วัดดุสิตาราม ต่อมาคุณทวดยิ้มได้เป็นผู้นำ

⁵ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏท้องถิ่นชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม.

⁶ วิทยา นุชรักษา, ผู้บันทึก. (2544). ประวัติกระบี่ – กระบอง – กลองยาววัดเสาปะโคน. (เอกสารบันทึกด้วยลายมือ เขียนตามคำบอกเล่าของคุณพ่อประจวบ ทองคำสุก บันทึกเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2544). 2-3.

⁷ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏท้องถิ่นชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

และสร้างไม้รำขึ้นมา 1 ชุด เพื่อใช้ในการออกแสดง ซึ่งไม้รำชุดนี้ได้ถือเป็นไม้รำชุดครูสืบมาจนทุกวันนี้และจะถ่ายทอดให้กับผู้นำกลุ่มคนต่อไปครอบครอง⁸

เมื่อคุณทวดยิ้ม ได้ถึงแก่กรรมลง คุณปู่ห้อย หรือนายห้อย ทองคำสุก ได้สืบทอดการเป็นผู้นำกลุ่มกระบี่กระบองและกลองยาว และได้เป็นผู้ครอบครองไม้รำนี้ต่อมา⁹

ต่อมาคุณปู่ห้อยเสียชีวิตลงระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา ใน พ.ศ. 2488 พี่ชายของคุณปู่ห้อย คือ คุณปู่ครหนึ่งในคณะผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มนี้ได้เป็นผู้นำกลุ่มสืบมาและสืบสานการเล่นกระบี่กระบองเรื่อยมา จนกระทั่งท่านอายุมากขึ้น คุณปู่ครได้มอบให้นายอรุณ หน่อเพชร ซึ่งเป็นหลานตาของคุณทวดยิ้มเป็นผู้นำกลุ่มพร้อมทั้งมอบไม้รำชุดครูให้ดูแลสืบสานงานต่อมา¹⁰

ในสมัยนายอรุณ หน่อเพชร ได้ออกแสดงในที่ต่างๆ รวมทั้งที่ท้องสนามหลวงในวันสงกรานต์หลายครั้ง พ.ศ. 2498 – 2500 จึงมีการตั้งชื่อกลุ่มกระบี่กระบองขึ้นเป็น 2 คณะ คือ “คณะศรีดุสิต” และ “คณะลูกธนบุรี” แต่มีผู้แสดง - ผู้เล่นเป็นคนชุดเดียวกัน¹¹ เมื่อนายอรุณ หน่อเพชร ถึงแก่กรรมในราว พ.ศ. 2501 การเล่นกระบี่กระบองย่านวัดดุสิตารามจะงักไประยะหนึ่ง

ต่อมาใน พ.ศ. 2504 บุคคลสำคัญของย่านนี้ คือ นายประจวบ ทองคำสุก บุตรชายของนายห้อย ทองคำสุก และหลานลุงของคุณปู่คร ทองคำสุก ซึ่งเคยเรียนรู้ภูมิปัญญาการเล่นเหล่านี้มานับแต่เด็ก ได้เป็นผู้นำฟื้นฟูและสืบสานการเล่นกระบี่กระบองและกลองยาวขึ้นใหม่โดยตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มศิลปะป้องกันตัวกระบี่กระบองกลองยาว” โดยนำบุตรหลานของบรรดาครูกระบี่กระบองและเด็กๆ ย่านวัดดุสิตารามที่สนใจเข้าร่วมฝึกซ้อม¹² การฟื้นฟูกระบี่กระบองและกลองยาวจึงเกิดขึ้นจากคนในกลุ่มเล็กๆ ที่ทำอย่างต่อเนื่องและสืบสานมาจนทุกวันนี้

นายประจวบ ทองคำสุก ได้ทุ่มเทฝึกสอนลูกศิษย์มาเกือบ 30 ปี มีลูกศิษย์ที่มีความสามารถหลายสิบคน กระบี่กระบองได้รับความนิยมมากขึ้นอีกครั้ง จนเป็นที่รู้จักโด่งดังสำนักหนึ่งของกรุงเทพมหานคร¹³ สืมากระบี่กระบองของย่านนี้มีความเป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากนายประจวบ ทองคำสุก เคยจำเรียนโชนรุ่นแรกจากกรมศิลปากร จึงประยุกต์ทำรำเข้ามาใช้กับลีลาของกระบี่กระบองด้วย¹⁴ นายประจวบ ทองคำสุก จึงได้รับการยกย่องเป็นบรมครูภูมิปัญญาการเล่นด้านกระบี่กระบอง และเป็นผู้ทำประโยชน์ในการอนุรักษ์สืบทอดสืบสานกระบี่กระบองซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของย่านวัดดุสิตารามต่อมา

รูปแบบการเล่นกระบี่กระบองในสมัยนายประจวบ ทองคำสุกเป็นผู้นำเริ่มแตกต่างไปจากเดิมเนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป นอกจากจะเล่นเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบสานแล้วยังเป็นการเล่น

⁸ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏการณ์ชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

⁹ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏการณ์ชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

¹⁰ วิทยา นุชรักษา, ผู้บันทึก. (2544) ประวัติกระบี่ – กระบอง – กลองยาววัดเสาปะโคน. 4.

¹¹ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏการณ์ชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

¹² ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏการณ์ชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

¹³ สุขนิ เสถียรไทย. (2553). ชาวบ้านวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม.

¹⁴ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏการณ์ชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

เชิงพาณิชย์ด้วย มีการรับแสดงตามงานต่างๆ นายประจวบจึงตั้งชื่อคณะของตนว่า “คณะศิษย์ลูกธนบุรี” เพื่อแสดงถึงการเป็นลูกศิษย์ของคณะลูกธนบุรีมาก่อน¹⁵

อย่างไรก็ตาม รว พ.ศ. 2538 นายประจวบทองคำสุก เริ่มชรา อายุได้ 65 ปี ท่านจึงมอบหมายให้ศิษย์ผู้หนึ่ง คือ นายวิทยา นุชรักษา (ซึ่งขณะนั้นอายุได้ 45 ปี ปัจจุบันอายุ 64 ปี) ซึ่งเคยช่วยนายประจวบฝึกสอนมานานและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการสืบทอดกระป๋องต่อมา¹⁶ ดังนั้น นับแต่ พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา นายวิทยา นุชรักษา ได้เป็นผู้ดำเนินการฝึกสอนเยาวชนในชุมชนมาหลายรุ่น โดยใช้ชื่อคณะว่า “คณะศิษย์ ศ. ลูกธนบุรี”¹⁷ ปัจจุบันนายวิทยา นุชรักษา ยังคงเป็นกำลังสำคัญและเป็นผู้ดำเนินการสืบทอดกระป๋องย่านวัดดุสิตาราม

ส่วนกลองยาวนั้นเป็นเครื่องดนตรีประเภทตี เนื่องจากกลองมีรูปร่างยาว จึงต้องใช้สะพายในเวลาตี กลองยาวมีหลายขนาดทั้งเล็ก (ขนาด 9 นิ้วและ 10 นิ้ว) และใหญ่ (ขนาด 11 นิ้วและ 12 นิ้ว) ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของผู้เล่น ผู้เล่นกลองยาว เมื่อสะพายกลองยาวแล้วเวลาเล่นจะใช้มือตีทั้งสองมือ แต่บางครั้งจะมีการตีแบบโลดโผนเพื่อความสนุกสนาน ใช้ทั้งกำปั้น ศอก เข่า และศีรษะ อาจมีการต่อตัวในการตีกลอง

อุปกรณ์ในการเล่นกลองยาว นอกจากกลองยาวขนาดต่างๆ แล้วยังมี “หางเครื่องกลองยาว” อันได้แก่ ฆ้อง ฉาบใหญ่ ฉาบล่อ และกรับ เป็นเครื่องตีและให้จังหวะทำให้การเล่นกลองยาวสนุกสนานมากขึ้น การแต่งกายของผู้เล่นกลองยาวในอดีตมักใส่กางเกงหูดหรือถุงโสร่ง ใส่เสื้อผ้าป่าน มีผ้าคาดพุง เวลาเต้นรำดูมาก

เดิมการเล่นกลองยาวย่านวัดดุสิตารามมักเป็นการฝึกกันในยามว่างด้วยใจรักเช่นเดียวกับกระป๋อง เมื่อมีงานบุญ งานรื่นเริง หรืองานแต่งงาน ชาวบ้านที่มีความถนัดกลองยาวจะรวมตัวกันไปช่วยงานโดยขอเหล่าขาว 1 ขวดกับเงิน 1.50 บาทจากเจ้าภาพเพื่อมาไหว้ครูก่อนการแสดง ทางเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดหาอาหารให้รับประทาน¹⁸

ขบวนกลองยาว มีนายประจวบ ทองคำสุก ในวัยหนุ่มนำ (คนกลาง)
ที่มา : ได้รับความอนุเคราะห์จากนายประจวบ ทองคำสุก

กลองยาววัดดุสิตารามกับการแต่งกายอันสวยงาม
นายประจวบ ทองคำสุก ร่วมด้วย (แถวบนคนที่ 2 จากซ้าย)
ที่มา : ได้รับความอนุเคราะห์จากนายประจวบ ทองคำสุก

¹⁵ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏท้องถิ่นชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

¹⁶ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏท้องถิ่นชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

¹⁷ วิทยา นุชรักษา. (2553). หัวหน้าคณะกระป๋อง “คณะศิษย์ ศ. ลูกธนบุรี”. สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม.

¹⁸ ประจวบ ทองคำสุก. (2553). ปรากฏท้องถิ่นชุมชนวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.

ในสมัยนายประจวบ ทองคำสุกเป็นผู้นำกลุ่มกระบี่กระบองและกลองยาวในช่วง พ.ศ. 2502 – 2503 เป็นต้นมา มีแนวคิดว่าจะฝึกเล่นกระบี่กระบองเป็นต้องเริ่มฝึกเล่นกลองยาวก่อน เพราะการเล่นกลองยาว นอกจากจะทำให้เกิดความสุขสนานครื้นเริงแล้วยังทำให้เกิดการเตรียมใจและฝึกสมาธิ นายประจวบ ทองคำสุกจึงฝึกฝนลูกศิษย์หลายรุ่นที่สามารถเล่นได้ทั้งกระบี่กระบองและกลองยาวควบคู่กัน

เมื่อนายประจวบ ทองคำสุกเริ่มชรา จึงมอบให้นายวิทยา นุชรักษาเป็นผู้นำและสืบสานกลองยาวควบคู่กับกระบี่กระบอง มีการฝึกเยาวชนทั้งชายและหญิงหลายรุ่นมาจนทุกวันนี้และได้ใช้ชื่อคณะว่า “คณะศิษย์ ศ. ลูกธนบุรี”¹⁹

ด้วยสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนต้องทำการประกอบอาชีพ มิได้ว่าง หรือทำสวนเช่นเดิมอีกต่อไป การเล่นกระบี่กระบองหรือกลองยาวแต่ละครั้งจึงมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทั้งค่าอุปกรณ์และค่าเครื่องแต่งกาย จึงต้องเปลี่ยนมาเป็นการขอเงินค่าบำรุงในการเล่นแต่ละครั้งซึ่งนับเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยให้การสืบทอดกลองยาวระยะหลังๆ ให้ยังคงอยู่และสืบต่อมาได้

กระบี่กระบองและกลองยาวของย่านวัดดุสิตารามยังคงสืบทอดมาจนทุกวันนี้ได้ ก็ด้วยคนในย่านนี้มีความรัก ตระหนักถึงคุณค่าและเคารพครูบาอาจารย์ที่สอนสั่ง แต่ด้วยกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้เริ่มแผ่วเบาลง ควรที่ภาคส่วนต่างๆ จะหาแนวทางส่งเสริมให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้สืบทอดและคงอยู่คู่ย่านวัดดุสิตารามได้อย่างยั่งยืนต่อไป

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงชุมชนไทยย่านวัดดุสิตาราม เริ่มเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นับตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เมื่อรัฐบาลมีแผนเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม ผู้คนจากต่างจังหวัดเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ มากขึ้น เริ่มมีการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณย่านวัดดุสิตารามมากขึ้น เพราะบริเวณนี้อยู่ใกล้ใจกลางพระนครและสนามหลวง การคมนาคมทางเรือเข้าออกสะดวก ต่อมาเมื่อมีการสร้างสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าใน พ.ศ. 2514 และเปิดใช้ใน พ.ศ. 2516 ทำให้บริเวณย่านวัดดุสิตารามอยู่ข้างสะพานนี้ ทางคมนาคมยิ่งสะดวกเข้าออกโดยทางบก ถึงแม้ภายในชุมชนจะเคยเป็นสวนมาก่อนและมีเพียงทางเดินคันสวนเป็นส่วนใหญ่ ผู้คนก็ยังอพยพเข้ามาเช่าบ้านอยู่เพราะอยู่ใกล้ใจกลางพระนคร จนสภาพสวนค่อยๆ ลดลง และหายไป ปัจจุบันเหลือสวนให้เห็นเพียงไม่กี่แปลง ชุมชนย่านวัดดุสิตารามจึงเริ่มกลายสภาพเป็นชุมชนแออัดมากขึ้นตามลำดับ

ชุมชนมัสยิดอันซอร์ซุนนะห์ (มัสยิดหลวงบางกอกน้อย)

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์บริเวณนี้นับตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อยเข้าไปริมคลองด้านใน มักเป็นบ้านเรือนของชาวบ้าน และที่หลวงที่พระราชทานให้เจ้านายอยู่ เป็นโรงเรือหลวงร้างและบริเวณริมคลองเป็นเรือนแพทั้งของชาวไทย จีน และมุสลิม²⁰ โดยเฉพาะมุสลิมริมคลองบางกอกน้อยกล่าวกันว่าส่วนใหญ่มีเชื้อสายอาหรับและเปอร์เซีย ต่างนับถือศาสนาอิสลามนิกายสุหนี่ เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 แล้ว ชาวมุสลิมกลุ่มที่อพยพมานี้มักตั้งบ้านเรือนเป็นเรือนแพอยู่ริมชายคลอง จึงเรียกว่า “แพกแพ”²¹ ซึ่งเดิมมีภูมิลำเนา หรือ “กะดีแพก” ซึ่งตั้งอยู่ริมคลองบางกอกน้อยฝั่งใต้ใกล้วัดอมรินทรารวา

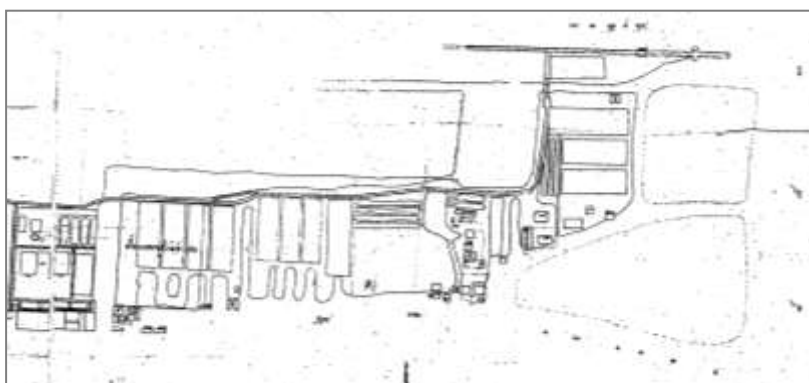
¹⁹ วิทยา นุชรักษา. (2553). หัวหน้าคณะกระบี่กระบอง “คณะศิษย์ ศ. ลูกธนบุรี”. สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม.

²⁰ กุสุมา รักขมณี. (2550). 100 ปี ราชการุญ. กรุงเทพฯ: สมาคมราชการุญ. 29.

²¹ กุสุมา รักขมณี. (2550). 100 ปี ราชการุญ. กรุงเทพฯ: สมาคมราชการุญ. 17.

สวรรวิหารเป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจ ครั้นในราว พ.ศ. 2442 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการเจรจาขอใช้พื้นที่กุฎีเล็กเพื่อใช้สร้างสถานีรถไฟบางกอกน้อย โดยพระราชทานที่ดินฝั่งตรงข้ามและเคยเป็นโรงเรือหลวงเก่าให้สร้างกุฎี หรือสุเหร่าขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2435 ซึ่งต่อมาคือ “สุเหร่าหลวง” หรือมัสยิดหลวงบางกอกน้อย

ต่อมาได้มีการแลกที่ริมคลองบางกอกน้อยของท่านนิม (ท่านนิมมีสกุลเดิม คือ ศรีจรรยา เป็นหลานทวดของศรียศ ขุนนางในกรมท่าขวา) ที่อยู่ถัดเข้าไปในคลองทางทิศตะวันตกกับโรงเรือหลวงด้านตะวันออกของสุเหร่าหลวงเพื่อให้เป็นพื้นที่ติดกับสุเหร่าเพื่อให้กว้างขวางขึ้น และใช้ที่ดินนี้เป็นที่ฝังศพ หรือกุโบร์ของสุเหร่าดังที่เห็นในปัจจุบัน²²

ที่ดินโรงเรือหลวงเก่า คลองบางกอกน้อย ที่จะตั้งสุเหร่าแขก พ.ศ. 2443
ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ผจ.ร.5 ค.55 เรื่องแผนที่บริเวณคลองบางกอกน้อย
ซึ่งจะสร้างทางรถไฟเพชรบุรี แต่ติดกับพวกแขกในบังคับอังกฤษ (พ.ศ. 2443)

มัสยิดหลวงบางกอกน้อยหลังเก่า
ก่อนโดนระเบิดในพ.ศ. 2488
ที่มา : กุสุมา รักษมณี. (2550). 100 ปี ราชอาณาจักร.
กรุงเทพฯ: สมาคมราชอาณาจักร. 41.

โรงเรียนราชการุญ พ.ศ.2474
ที่มา : กุสุมา รักษมณี. (2550). 100 ปี ราชอาณาจักร.
กรุงเทพฯ: สมาคมราชอาณาจักร. 104.

²² กุสุมา รักษมณี. (2550). 100 ปี ราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ: สมาคมราชอาณาจักร. 26 – 35.

สุเหร่าหลวงบางกอกน้อยนี้สร้างเป็นอาคาร 3 ชั้น ชั้นบนสุดมีหลังคาหน้าจั่วแบบเรือนไทย มีการใช้อาคารชั้นล่างของสุเหร่าเป็นที่ละหมาดและจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาสำหรับเยาวชนมุสลิมไปด้วย ต่อมาเมื่อมีนักเรียนเพิ่มจำนวนขึ้นใน พ.ศ. 2449 ฮัจยีอับดุลการิม กริมี่ และสัปบุรุษสุเหร่าหลวงบางกอกน้อยจึงทำฎีกาขอลเกล้าฯ ขอพระราชทานที่หลวงซึ่งเป็น “อู่ซ่งหลวง” ติดด้านตะวันตกของสุเหร่าเพื่อใช้สร้างโรงเรียน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินดังกล่าวให้ จึงได้มีการสร้างโรงเรียนแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2450 และพระราชทานนามว่า “โรงเรียนราชการุญ” และได้มีการเปิดอย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2453

โรงเรียนราชการุญนี้จัดการเรียนการสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาการที่จะไปประกอบอาชีพได้ ภาษาที่สอน ได้แก่ ภาษาอาหรับ (หนังสืออิสลาม) ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เป็นโรงเรียนประจำสำหรับนักเรียนที่อยู่ห่างไกล มีนโยบายอุปถัมภ์นักเรียนที่เป็นเด็กกำพร้าด้วย²³ นอกจากนี้โรงเรียนราชการุญยังเปิดรับนักเรียนชายและหญิง ทั้งไทยมุสลิม และไทยพุทธ โดยเฉพาะชาวชุมชนบางกอกน้อย

ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484 – 2488) ชุมชนมัสยิดหลวงบางกอกน้อยได้รับผลกระทบจากการทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในต้นปี 2488 ย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือถูกระเบิดได้รับความเสียหายรวมทั้งมัสยิดหลวงบางกอกน้อยและโรงเรียนราชการุญถูกระเบิดเสียหายมาก ดังนั้นใน พ.ศ. 2492 ชาวมุสลิมบางกอกน้อยจึงได้รวมใจกันสร้างมัสยิดหลังใหม่ขึ้นมาแทน และใช้ชื่อใหม่ว่า “มัสยิดอันซอริชชุนนะห์” ซึ่งแปลว่า “ผู้ฟื้นฟูและสนับสนุนแนวทางของท่านศาสดามะหะหมัด”²⁴

มัสยิดอันซอริชชุนนะห์หลังใหม่ในปัจจุบัน
ซึ่งสร้างหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา

มีการสร้างโรงเรียนราชการุญแห่งใหม่เป็นแห่งที่สองขึ้นใน พ.ศ. 2489 โดยใช้อาคารบ้านบางยี่ขันริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ซึ่งเคยเป็นบ้านของพระยาชลภูมิพานิช (ตันตระกูลเอนกวานิช) มาก่อน²⁵ (ปัจจุบันอยู่ในแขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร) ตรงข้ามสวนสันติชัยปราการปัจจุบัน ปรับปรุงเป็นอาคารเรียนต่างๆ

²³ กุสุมา รักษมณี. (2550). 100 ปี ราชการุญ. กรุงเทพฯ: สมาคมราชการุญ. 35 – 37.

²⁴ ตวน อับดุลเราะห์มาน หะซัน กริมี่. (2554). อิหม่ามมัสยิดอันซอริชชุนนะห์. สัมภาษณ์ 1 มีนาคม.

²⁵ กุสุมา รักษมณี. (2550). 100 ปี ราชการุญ. กรุงเทพฯ: สมาคมราชการุญ. 29 – 30.

แต่โรงเรียนราชการุญแห่งที่สองนี้ได้เปิดดำเนินการราว 30 ปีก็มีอันต้องเลิกกิจการไปใน พ.ศ. 2520 หลังจากนั้นไม่นานทางมัสยิดได้ดำเนินการซื้อที่ดินด้านหลังมัสยิด 4 ไร่เศษ สร้างโรงเรียนขึ้นมาใหม่แทน คือ โรงเรียนอนุชนบางกอกน้อย เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมก่อน ปัจจุบันขยายการศึกษาถึงชั้นมัธยมปีที่ 3 และรับนักเรียนทั้งชายหญิง ทั้งชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธโดยเฉพาะในย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือ

มุสลิมริมคลองบางกอกน้อยที่อยู่โดยรอบสุเหร่าหลวงบางกอกน้อยมีไม่มากนัก และอยู่ท่ามกลางหมู่ชุมชนชาวไทยย่านวัดดุสิตารามวรวิหาร ต่างอยู่ร่วมกันมาช้านานด้วยความเข้าใจและเกื้อกูลกันตลอดมา ถัดจากชุมชนสุเหร่าหลวงบางกอกน้อยจะเป็นบ้านคนไทย อยู่เรือหลวง และกองเรือเล็ก แล้วจึงเป็นชุมชนมุสลิมกลุ่มใหญ่ คือ ชุมชนสันติชนสงเคราะห์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน

ชุมชนสันติชนสงเคราะห์

ชุมชนสันติชนสงเคราะห์ ริมคลองบางกอกน้อย

ชุมชนสันติชนสงเคราะห์เป็นชุมชนมุสลิมอยู่ริมคลองบางกอกน้อยถัดจากสะพานอรุณอมรินทร์ไปทางทิศตะวันตกไปจนถึงถนนจรัญสนิทวงศ์ ในอดีตชุมชนมุสลิมเหล่านี้ได้ตั้งบ้านเรือนทั้งเรือนแพริมน้ำและบ้านเรือนริมฝั่งเรียงรายสลับกับบ้านเรือนของชาวไทยพุทธ มีชื่อเรียกกันเป็นจุดๆ เริ่มตั้งแต่ บ้านเกาะ (ข้างสะพานอรุณอมรินทร์ หรือหน้ากองเรือเล็กในปัจจุบัน) บ้านหน้าถ้ำน้ำ (ตรงข้ามถ้ำน้ำบริเวณโรงรถจักรธนบุรี) บ้านแห - โรงแร่ บ้านหน้าตลาด (ตรงข้ามกับตลาดวัดทอง) บ้านหน้าวัดทอง (ตรงข้ามวัดทองหรือวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร) และบ้านโน (คือบริเวณริมคลองตอนในใกล้กับถนนจรัญสนิทวงศ์)

ถัดจากชุมชนสันติชนสงเคราะห์หรือติดจากริมคลองบางกอกน้อยเข้ามาตอนในจะเป็นย่านสวนผลไม้ ในอดีต และมักเป็นกลุ่มที่อยู่ของชาวไทย มีชาวจีนแทรกอยู่บ้าง ปัจจุบันยังพอมีร่องรอยบ้านสวนและสวนผลไม้เหลืออยู่ให้เห็นบ้าง

การทำที่นอนนุ่นของชุมชนมุสลิมย่านบางกอกน้อย

ชาวมุสลิมทั้งกลุ่มชุมชนสันติชนสงเคราะห์และกลุ่มมัสยิดหลวงบางกอกน้อย ส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาและอาชีพที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของย่านนี้ คือ อาชีพทำที่นอนนุ่นกันมากมายและหลายครัวเรือน โดยใช้ขนแกะ 100 เปอร์เซ็นต์ เป็นที่นอนที่มีคุณภาพดีเป็นที่รู้จักกันมาจนทุกวันนี้ คือ “ที่นอนบางกอกน้อย” โดยมีการจำหน่ายทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

ที่นอนย่านนี้เมื่อผลิตแล้วมีหลายยี่ห้อ ได้แก่ ที่นอนบางกอกน้อย ที่นอนราชเทวี ที่นอนไทย ว.สวัสดิ์ และศรีวรรณยศ ลูกมือในการทำที่นอน เย็บที่นอน ยัดนุ่น มีทั้งคนมุสลิมและคนไทยในพื้นที่ แต่ในช่วง 30 ปีเศษที่ผ่านมา (ราว พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา) ความนิยมที่นอนนุ่นลดลงประกอบกับการสืบทอดภูมิปัญญาในการทำที่นอนนุ่นสืบลูกหลานเริ่มน้อยลง ทำให้ปัจจุบันเหลือแหล่งผลิตที่นอนนุ่นในย่านนี้คือที่นอนบางกอกน้อยและที่นอนราชเทวี เป็นหลักเท่านั้น นอกนั้นอาจมีการสั่งผลิตและทำกันเฉพาะในครัวเรือน

ชุมชนสันติชนสงเคราะห์ ส่วนใหญ่จะไปปฏิบัติศาสนกิจที่มัสยิดหลวงบางกอกน้อย (อันซอริชชุนนะห์) แต่มีมุสลิมบางส่วนของชุมชนสันติชนสงเคราะห์จะไปปฏิบัติศาสนกิจที่มัสยิดต้นสน เขตบางกอกใหญ่เนื่องจากบรรพบุรุษเคยปฏิบัติเช่นนั้นมา

บทส่งท้าย

การอยู่ร่วมกันมาช้านานของชุมชนไทยและมุสลิมในย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือที่ต้องเผชิญกับภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484 – 2488) ร่วมกันและการเผชิญกับการพัฒนาประเทศและกรุงเทพมหานครนับแต่ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ทำให้ชาวปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือทั้งชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิมต่างเข้าใจ รักใคร่ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมอมา แม้ชุมชนเหล่านี้จะเคยใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักในอดีตและปัจจุบันถนนสายต่างๆ (เช่น ถนนพระปิ่นเกล้า ถนนอรุณอมรินทร์ และถนนจรัญสนิทวงศ์) จะมีบทบาทสำคัญมากเฉพาะโดยรอบๆ ย่านนี้ แต่ภายในชุมชนต่างๆ ของย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือส่วนใหญ่ถนนยังไม่ถึง ชาวบ้านยังคงใช้เส้นทางเดินเท้าถึงกันตลอดมา ทำให้เกิดความใกล้ชิดเกิดความผูกพันกัน แม้จะมีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนาบ้างก็ตามการ แต่การมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาช้านานช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจนถึงทุกวันนี้

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านปากคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือนี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้เข้าใจ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่การตระหนักรู้ เห็นคุณค่าความสำคัญ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ เป็นพลังให้เกิดการมีส่วนร่วม เกิดแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาอย่างเหมาะสมและยั่งยืน เพื่อให้อัตลักษณ์ย่านเก่าใน กรุงเทพมหานครยังดำรงอยู่ ยังประโยชน์และความสุขแก่ชุมชนและชาวกรุงเทพมหานคร

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมแผนที่ทหาร. (2542). **แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431 – 2474**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กองบัญชาการทหารสูงสุด.

กรมศิลปากร. (2539). **แผนที่กรุงเทพฯ 2489 – 2539**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กุสุมา รักษมณี. (2550). **100 ปี ราชการุณ**. กรุงเทพฯ: สมาคมราชการุณ.

นงลักษณ์ ลีเมธี, พ.อ.หญิง. (2549). **ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น – ไทย สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประสิทธิ์วิริยคุณ, พระ. (2502). **ประวัติวัดดุสิตารามวรวิหาร**. พระนคร: กรมศิลปากร.

ปราณี กล้าส้ม. (2545). **ย่านเก่าในกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

วิทยา นุชรักษา, ผู้บันทึก. (2544). **ประวัติกระป๋อง – กระบอง – กลองยาววัดเสาปะโคน**. (เอกสารบันทึกด้วยลายมือ เขียนตามคำบอกเล่าของคุณพ่อประจวบ ทองคำสุก บันทึกเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2544).

ศรีจันทร์ ศรีจรูญ แอนเดอร์สัน. (2542). **“ศรีจรูญ” สายสกุลท่านหล้า – ท่านปุย ศรีจรูญ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิท่านหล้า – ท่านปุย ศรีจรูญ.

สำนักผังเมือง. (2546). **สมุดภาพกรุงเทพมหานคร 220 ปี**. กรุงเทพฯ: สำนัก.

สำนักผังเมือง. (2552). **กรุงเทพมหานคร 225 ปี กรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). **กรุงเทพฯ มาจากไหน?**. กรุงเทพฯ: มติชน.

สุตารา สุฉายา, บรรณาธิการ. (2542). **ธนบุรี**. กรุงเทพฯ: สารคดี.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, บรรณาธิการ. (2550). **โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนในชุมชนบ้านบุและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง**. กรุงเทพฯ: กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ร่วมกับ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สัมภาษณ์

ตวน อับดุลเราะห์มาน หะซัน กริมี่. (2554). **อิหม่ามมัสยิดอันซอริซซุนนะห์**. สัมภาษณ์ 1 มีนาคม.

ประจวบ ทองคำสุก. (2553). **ปราชญ์ท้องถิ่นชุมชนวัดดุสิตาราม**. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม, 9 ตุลาคม และ 28 ตุลาคม.

ประชุม สวนการุณ. (2553). **ปราชญ์ท้องถิ่นชุมชนวัดดุสิตาราม**. สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์.

มณี ขวัญมงคล. (2553). **ชาวบ้านวัดดุสิตาราม**. สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม.

มานิตย์ กริมี่. (2550). **ชาวมัสยิดหลวงบางกอกน้อย**. สัมภาษณ์, 8 เมษายน.

วิทยา นุชรักษา. (2553). หัวหน้าคณะกรรมการปีกระบอง“คณะศิษย์ ศ. ลูกธนบุรี”. สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม และ 12 สิงหาคม.

วีระ รุ่งแสง. (2550). ชาวบ้านบุ. สัมภาษณ์, 29 มีนาคม และ 5 เมษายน.

ศรีจันทร์ มัสสูติ. (2550). ชาวชุมชนสันติชนสงเคราะห์. สัมภาษณ์ 30 พฤษภาคม.

สุชนิ เสถียรไทย. (2553). ชาวบ้านวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม และ 9 ตุลาคม.

ภาพถ่าย

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2443). เรื่อง แผนที่บริเวณคลองบางกอกน้อยซึ่งจะสร้างทางรถไฟเพชรบุรี
แต่คัดกับพวกแขกในบังคับอังกฤษ (พ.ศ. 2443). ผจ. ร.5. ค.55.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2449). เรื่องที่ดินที่ต้องการทำกะดีแขกใหม่ คลองบางกอกน้อยซึ่งพวกแขก
ขอพระราชทานที่ดินก่อสร้างมัสยิด คลองบางกอกน้อย พ.ศ.2449. เอกสารกรมราชเลขาธิการ
รัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล ร.5 น.18.1 ค/54.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (ม.ป.พ.). เรื่อง วัดดุสิตารามวรวิหาร. เลขที่ ภ.WH2 ภาคกลาง กล่อง 3/120.